

СТРУКТУРА ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ Й СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТА І ЙОГО ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ

Визначальною умовою успішного розв'язання завдання з відновлення духовності, на наше глибоке переконання, є істотне підвищення рівня професійної культури педагогів. Воно потребує глибокої філософської рефлексії цього феномену. Це тим більш важливо, що, за словами широко відомого філософа і теоретика педагогіки, одного із фундаторів сучасної філософії освіти Дж. Дьюї, якщо ми готові вбачати освіту як процес формування ставлення, емоційного і розумного, до природи й до іншої людини, всю філософію варто вважати загальною теорією освіти.

З цих позицій видається вкрай необхідним філософсько-педагогічний аналіз сутності, змісту і призначення професійної культури викладача та її ролі у формуванні й розвитку духовно-культурного потенціалу студента. Цілком природно, що успішне формування і розвиток людини культури може здійснювати тільки педагог, який сам є носієм високої загальної і професійної культури. Тільки у цьому разі його особистий вплив на студентів буде ефективним.

Особиста культура педагога маж виявлятися у відкритті студентам його багатого духовного світу. Тому тут досить доречним видається глибоко філософський за сутнісним сенсом відмий вислів німецького письменника і критика Й. Гофмільера про те, що душею культури ж культура душі. Ось чому загальна і професійна культури особистості постають важливою інтегральною характеристикою її життя й діяльності, її поведінки і характеру взаємовідносин з іншими людьми, її моральних та естетичних поглядів, смаків та ідеалів.

Однак духовність не виникає сама по собі, тому в структурі педагогічної культури викладача повинні бути, по-перше, належний арсенал засобів дієвого педагогічного і особистісного впливу на студентів, по-друге, високий рівень професійної компетентності у сфері тих дисциплін, які він викладає, по-третє, чітка психологічна спрямованість на професійну педагогічну діяльність, по-четверте, розвинена педагогічна майстерність, по-п'яте, розвинена інтуїція і здатність успішно поєднувати використання загальних положень педагогічної теорії із вдалим і доречним експромтом. Останнє ж потребує наявності у цього педагога високої загальної культури, широкого кругозору та ерудиції.

Використання ним несподіваних, на перший погляд, історичних епізодів і фактів, літературних творів, згадок про твори живопису, музики тощо як ілюстрацій до лекційного матеріалу робитиме цей матеріал більш привабливим і зрозумілим, сприятиме кращому його сприйняттю й запам'ятовуванню. У той же час, це збуджуватиме інтерес студентів і до навчальної дисципліни, і до самого лектора, і до тих творів культури і мистецтва, які він згадує. Отже, це буде не тільки свідченням його власної високої культури й багатого духовного світу, а й потужним чинником і дієвим мотивом для студентів в оволодінні ними багатствами культури, формуванні й розвитку свого духовного світу. Тут виникає і ще одна цікава обставина. Вона стосується комунікативної культури викладача, його манери спілкування, використання мовленнєвих засобів. Адже, як свідчить реальна практика освітньої діяльності, всі ці чинники справляють дієвий вплив на розвиток мовленнєвої культури студентів.

Не секрет, що сьогодні багато студентів, м'яко говорячи, не дуже схвально сприймають курс філософії, не засвоюють належним чином її основні положення, через що втрачають можливості формування своїх світоглядних позицій, методологічних принципів професійної діяльності й основ свого духовного світу. Можна навести цілу низку причин цього явища. По-перше, викладання курсу філософії на другому курсі є недоцільним, оскільки студенти ще не отримали належної загальної науково-природничої підготовки. По-друге, окремі викладачі подають матеріал курсу формально, не турбуючись про його сприйняття і розуміння студентами. Вони, очевидно, не знають тієї максими Канта, що не філософії треба навчати, а філософствуванню. По-третє, матеріал курсу філософії сьогодні нераціонально структурований з позицій дидактики, насамперед з його здатності викликати інтерес студентів. На наше переконання, спочатку необхідно давати загальні положення, принципи та функції філософії, потім – можливості їх застосування в осмисленні людиною себе і свого місця у світі, своєї професії й майбутньої професійної діяльності, а також суспільних подій і явищ, і тільки після цього – історію філософії.

Саме у такому випадку виникатиме можливість не тільки істотно підвищити інтерес студентів до філософських проблем сучасності, а й підвищити рівень їх загальної культури, розширити духовний світ і прищепити культуру мислення. Остання забезпечить потужний зворотній зв'язок, який посилить усвідомлене прагнення до оволодіння новими надбаннями духовної культури й подальше розширення духовного світу. Водночас належна культура мислення допоможе студентам у розумінні потреби у філософській культурі, а відтак, у свідомому оволодінні системним підходом до засвоєння навчального матеріалу з інших дисциплін і до формування своєї високої професійної компетентності.

Таким чином, духовність як один із центральних складників культури й моральності особистості стає складним поліфункціональним і багатоаспектним утворенням: вона є не тільки метою виховання і особистісного розвитку студентів, а й потужним джерелом і механізмом цих процесів, інструментом формування свідомого прагнення студентів до забезпечення якості навчально-виховного процесу й підвищення рівня їх загальної культури. Однак варто знову повторити, що ці можливості можуть бути успішно реалізовані лише за умови високої професійної компетентності, педагогічної майстерності викладача та його педагогічної культури. Сама ж педагогічна культура, у свою чергу, також є водночас і складником філософії освіти, яку сповідує викладач, і важливим інструментом її подальшого розвитку, і засобом дієвого педагогічного впливу на студентів, насамперед через культуру спілкування з ними. Адже відомо, що саме в процесі спілкування найбільш яскраво виявляються і духовність, і загальна культура людини, і її ставлення до співрозмовника.

З позицій філософії освіти цікаво розглянути й проблему співвідношення між духовністю людини та її релігійними віруваннями і переконаннями. Воно є актуальним тому, що, по-перше, сьогодні все більше людей, у тому числі й серед студентів, звертаються до релігії. По-друге, в такій багатоконфесійній країні, як Україна, релігійні вірування, на жаль, є не тільки формою суспільної свідомості, але й одним із чинників розколу. По-третє, більшість традиційних релігій дійсно є потужним джерелом духовності і культури, однак і справжня

духовність, і культура існують і поза релігійними віруваннями.

Таким чином, віра є власною, внутрішньою справою кожної людини і насаджувати духовність студентам через релігію було б некоректно. Тим більш, що формування й розвиток духовності й культури постає важливим завданням системи освіти й конкретизацією цілей виховання та особистісного розвитку. Оскільки ж церква в нашій країні відокремлена від держави, а освіта є частиною державних інститутів, розв'язання вказаних завдань треба здійснювати нерелігійними методами і засобами. Хоча це зовсім не виключає і звернення до кращих духовно-культурних надбань релігій. Проте в цьому випадку варто діяти вкрай обережно і делікатно, оскільки домінування одного вірування здатне зачіпати почуття прихильників іншого вірування.

Формування духовного світу студентів є важливим і достатньо складним завданням. Його важливість зумовлена тією роллю, яку вони відіграватимуть в соціально-економічному і духовно-культурному відродженні України. Оскільки ж вони утворюють майбутню інтелектуальну і науково-технічну еліту країни, їхня культура й духовний становитимуть собою істотний чинник впливу на широкі верстви населення. Тому філософія педагогічної культури має бути активною. Це означає не тільки те, що вона сприяє успішному виконанню педагогом своїх навчально-виховних завдань, але й те, що в процесі їх виконання вона здатна поступово трансформуватися у філософську культуру студентів. А це вже буде якісно новим рівнем розвитку і їхньої професійної й соціальної компетентності, а також загальної культури й духовного світу.

Більш того, беремо на себе сміливість стверджувати, що зростання рівня духовної культури студентства неминуче впливатиме також на їх викладачів, вимагаючи від них не відставати від своїх вихованців. Філософія педагогічної культури, таким чином, розкриває як перед дослідником, так і перед педагогом-практиком нові цікаві горизонти виявлення її можливостей. І перш за все треба визначити її вплив на суспільство і суспільну свідомість, характер суспільних відносин і систему суспільних цінностей та ідеалів. Цей вплив випливає з того, що освіта має глобальний характер, охоплюючи практично все населення і тією чи іншою мірою впливаючи на само сприйняття й розуміння своєї сутності та призначення буквально кожним індивідом.

Згадувана вище О. В. Бондаревська справедливо вважає педагогічну культуру частиною загальнонародської культури. Правда, при цьому не можна погодитися з твердженням автора, що змістом її є світовий педагогічний досвід, який вона зводить до зміни культурних епох і відповідних педагогічних цивілізацій та історії педагогічної науки і освітньої практики, до зміни освітніх парадигм. На наше глибоке переконання, педагогічну культуру варто розглядати у двох аспектах – як культуру професійної діяльності педагогів та як особисту культуру конкретного виконавця цієї діяльності. Хоча стосовно справжнього педагога термін «виконавець діяльності» видається не дуже вдалим, адже він виконує надзвичайно важливу і відповідальну суспільну місію.

Саме у цьому сенсі філософія педагогічної культури виходить з того, що в узагальненому вигляді ця культура виступає системною характеристикою рівня професійного та особистісного розвитку педагога, проявом якої є його глибоко усвідомлена діяльність та взаємини зі студентами, колегами, іншими людьми, світом та з самим собою. Вона визначає міру його духовно-практичної

універсальності як активного суб'єкта соціокультурної творчості, тому передбачає чітко виражений інноваційний тип мислення і щире прагнення не просто передати студентам свої знання, досвід і культуру, а й сприяти тому, щоб вони у своїй діяльності йшли далі, оскільки саме в цьому і полягає науково-технічний і соціальний прогрес.

Отже, по-перше, у складних умовах мінливого світу істотно зростає значення не тільки професійної, а й соціальної компетентності фахівців, їх світоглядних позицій, моральних принципів і переконань та духовно-культурного рівня. По-друге, забезпечення належного розвитку цих якостей у студентів потребує високого професіоналізму, педагогічної майстерності і педагогічної культури викладача. По-третє, педагогічна культура є системною характеристикою рівня його професійного та особистісного розвитку, стилю його роботи і спілкування зі студентами та іншими людьми. Тому, по-четверте, педагогічна культура маж ґрунтуватися на чітких філософських і логіко-методологічних принципах і передбачати високу культуру філософського мислення та здатності допомагати студентам у прищепленні їм такої культури. По-п'яте, у складній і розвиненій структурі педагогічної культури одне з центральних місць посідає духовність, яка є визначальним чинником забезпечення гуманістичного розвитку нашого суспільства і основним інструментарієм формування і розвитку духовного світу студента, духовно-культурного відродження України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баженова Н. Г. О воспитании духовно-нравственной культуры студентов // Высшее образование в России. – 2011. – №4. – С. 152 – 155.
2. Бондаревская Е. В. Педагогическая культура как общественная и личная ценность // Педагогика. – 1999. – №3. – С. 37 – 43.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Донцов А. В. Формування моральнісних механізмів поведінки студентської молоді. – Харків: Шлях, 1999. – 266 с.
5. Мазур Н. Зміст професійної культури викладача вищої школи // Рідна школа. – 2007. – №4. – С. 12 – 14.
6. Охрімчук Р. М. Духовність // Енциклопедія освіти. – С. 244 – 245.
7. Сноу Ч. Две культуры. – М.: Прогресс, 1973. – 144 с.